

КОРУПЦІЯ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ ПРАВУ ОСОБИ НА ОСВІТУ

Віталій Анатолійович ЦИМБАЛІСТИЙ,

*здобувач вищої освіти ступеня
доктора філософії (PhD) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Науковий керівник: Шинкаренко І. Р.,
канд. юрид. наук, професор, Національний
аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

«Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством» [1].

В той же час на сучасному етапі розвитку України корупція є однією з головних загроз правам людини та демократії в Україні [2], зокрема: гальмує соціальний прогрес, перш за все, становлення демократичного суспільства; сприяє деградації всіх рівнів вищої освіти; громадського суспільства; заважає повноцінній реалізації прав і свобод громадян у тому числі права на освіту; заперечує принцип верховенства права, а її швидке поширення й надалі обумовлене недосконалістю як правових норм, так і моральних якостей.

Таким чином постає необхідність у визначенні індикаторів корупції в різних сферах освітньої діяльності. Негайним, є формування методики виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень у сфері вищої освіти на ґрунті фундаментальних положень криміналістичної науки. Необхідно визначити сучасні ознаки корупційної діяльності та корупціонерів, сформувані систему криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень у сфері вищої освіти. Важливим є визначення ефективних способів використання всього арсеналу загальних та спеціальних заходів превенції корупційних кримінальних правопорушень та формування сучасної методики їх розслідування у сфері вищої освіти [3].

Загальні наукові засади антикорупційної політики та розслідування корупційних кримінальних правопорушень заклали науковці, які займалися теоретичними розвідками у різних галузях юридичної науки:

- *проблеми застосування права на освіту присвячені роботи:*
С. С. Алексеєва, М. М. Бажанова, В. О. Боняк, Р. Г. Валеєва, Е. Д. Волохова,
Л. М. Гриневич, Н. М. Губенської, Т. В. Грачова, А. М. Колодій,
Є. Д. Красникова, О. І. Кулініч, А. В. Монаєнко, О. Г. Мельнічук,
А. Ю. Олейник, В. В. Рибокова, О. В. Стульнікова, Р. В. Шаповал,
О. Є. Фролова та ін. [4, С. 1];

- проблемами у галузі визначення організаційно-тактичних моделей превенції та розслідування корупційних кримінальних правопорушеннях займалися: А. І. Аркуша, А. В. Багрій-Шахматов, В. Баштанник, О. М. Бандурка, В. І. Борисов, А. М. Бойко, О. Ю. Бусол, О. М. Васильєв, В. І. Галаган, В. К. Гавло, В. М. Гаращук, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, Н. О. Гуторова, О. Г. Гельманов, М. В. Даньшин, О. О. Дудоров, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, С. А. Задорожний, З. А. Загиней, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, С. М. Зав'ялов, Г. Г. Зуйков, Н. І. Клименко, В. М. Карагодін, Г. В. Костилюва, Н. В. Кручиніна, А. М. Кустов, О. Г. Кальман, О. О. Кваша, В. М. Киричко, М. Г. Колодяжний, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, І. В. Кушнар'ов, О. М. Лозинський, В. К. Лисиченко, І. Є. Мезенцева, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, А. А. Музика, Є. В. Невмержицький, В. О. Навроцький, Д. О. Олійник, А. В. Савченко, С. Серьогін, Є. Д. Скулиш, Є. А. Стрельцов, В. Я. Тацій, М. М. Милованова, Я. Є. Мишков, А. І. Редька, В. В. Трухачов, М. І. Хавронюк, С. П. Чичиркіна, П. В. Цимбал, В. І. Шакун, О. В. Шевченко, О. Ю. Шостко, В. Ю. Шепітько та ін [5].

Значний вплив на наукове уявлення сутності корупції та загальних заходів її подолання та розслідування корупційних правопорушень мають праці таких зарубіжних учених, як: Ф. Зімрінг, Д. Джонсон, Т. Тайлер, Д. Трейсман, Д. Стокмер, С. Роуз-Акерман, Р. Нейлд, Т. Перссон, Н. Лефф, К. Каленборн, К. Лессман, Г. Беккер, К. Аббінк та інші.

На початку ХХІ ст. підготовлено дисертаційні дослідження у яких були розглянуті різні аспекти попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з корупцією. Мельник М.І. (Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: Київ, 2002), Невмержицький Є.В. (Корупція як соціально-політичний феномен: Київ, 2009). Серед кандидатських дисертацій, присвячених розслідуванню окремих корупційних злочинів можна виділити роботу Мишкова Я.Є. (Методика розслідування хабарництва: Харків, 2005), Трепак В.М. (Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності: Львів, 2011). Кимлик Н. В. (Особливості розслідування злочинів пов'язаних з корупцією: Ірпінь, 2013 р.),

У 2020 р. Трепак В.М. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні».[6], в якій автором досліджено теоретичні та прикладні проблеми протидії корупції на сучасному етапі розвитку України. Проаналізовано корупцію як юридичну категорію та соціальне явище, яке упродовж тривалого часу є головною внутрішньою загрозою національній безпеці України. Досліджено види, сфери поширення та особливості корупції, здійснено кримінологічну характеристику корупційних діянь та суб'єктів їхнього вчинення.

Однак ми бачимо, що проблеми розслідування корупційних кримінальних правопорушень як загрози реалізації права особи на освіту не були предметом дослідження в умовах сьогодні. Формування сучасних засад виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень у закладах вищої освіти повинно здійснюватися на ґрунті удосконалення правового механізму та організаційних засад виявлення індикаторів корупційної діяльності [7].

Аналіз дослідження освітніх систем різних країн світу показує, що системи освіти схильні до загальної корупції, з наступних причин:

1. Як один з небагатьох державних інститутів, які знаходяться на очах і мають високий ступінь представництва на всіх рівнях, аж до рівня громад, освіта є привабливою сферою для патронажу та маніпуляцій громадською думкою на місцях.

2. Рішення, які сприймаються як такі, що мають значні наслідки для життя людей, приймаються клерками, які контролюють рішення на кожному з цих рівнів.

3. Значна частина коштів, що виділяються на освіту, витрачається невеликими сумами за різними напрямками, більшість з яких має слабкі системи звітності та моніторингу.

Проведене нами та іншими дослідниками наукові розвідки свідчать, про наступні випадки корупційних правопорушень у системі освіти України:

Дитячий садок: відсутні вільні місця або «вступні внески»; необхідно здати гроші на «ремонт» або «благодійні внески»; «благодійні внески», з натяком на належне ставлення до конкретної дитини.

Школа: «вступні внески» за влаштування до школи; подарунки вчителям; необхідність надати гроші на «ремонт школи» або «благодійні внески»; «благодійні внески», з метою підвищення рівня освітніх послуг для конкретної дитини та підвищення рівня особистісних досягнень у навчанні.

Заклади вищої освіти: необхідність «фінансування» для влаштування на престижні спеціальності до вищих закладів освіти за спеціальними умовами; фінансування розміщення у відповідному рівні «гуртожитку»; надання відповідних коштів або матеріальної винагороди щодо підвищення рівня освітніх послуг з боку викладачів; необхідність придбання навчальної та наукової літератури, що пропонується професорсько-викладацьким персоналом; необхідність купувати кваліфікаційні роботи тощо; сплата за отримання «відповідної» оцінки під час підсумкового оцінювання та складання єдиного державного підсумкового випробування [8].

Таким чином корупційні кримінальні правопорушення створюють загрозу реалізації права людини на вищу освіту, як один з рівнів освіти зокрема.

Вивчення світового досвіду боротьби з корупцією, як загрози реалізації конституційного права людини на освіту свідчить, що формування ефективної діяльності у цій сфері вимагає мати чіткі норми та правила, прозорі процедури та чітко виражену стратегічну основу з розподілом, на кожному із етапів, відповідальності між різними зацікавленими сторонами за виділення, розподіл та використання освітніх ресурсів та загальної системи суспільного контролю надання освітніх послуг. Означене вимагає чітко сформулювати причини та умови вчинення корупційних кримінальних правопорушень у закладах вищої освіти України та пов'язаних з нею протиправних діянь, визначити рівні відповідальності суб'єктів освітньої та правоохоронної діяльності у сфері забезпечення права людини на освіту.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про вищу освіту. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004
2. Alain Badiou *Démocratie et corruption : une philosophie de l'égalité*. Les Lettres Françaises. février 2014, N° 112. – P. 11, c.11

3. Аллак Ж., Пуассон М. Коррупцированные школы, коррупцированные университеты: Что можно сделать? Международный Институт Планирования Образования, 2014. 361 с.
4. Якушина О.С. Конституційне право на освіту: теорія та практика реалізації: автореферат дис. Здобуття наук ступеня кагд. Юрид. Наук: 12.00.02 - «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2018. 20 с.
5. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування /За ред. М.І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
6. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
7. Цимбалістий В. Методологічні засади розслідування корупційних кримінальних правопорушень у закладах вищої освіти України Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму: Матеріали міжвузівського міського науково-практичного семінару, 17-18 листопада 2021 р. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін.-т», 2021. С. 45-48.
8. Корупція у сфері освіти URL: <https://acwalks.com.ua/knowledgebase /koruptsiia-v-sferi-osvity/>